

BDS העולמי ו"ידיעות אחרונות": "נלחמים בחרם"

ציפי ישראלי ומיכל חטואל רדושיצקי

ב-28 במרס 2016 קיים "ידיעות אחרונות" (בשיתוף ynet) ועידה בינלאומית למאבק ב-BDS (חרם, ביטול השקעות, סנקציות). הוועידה התקיימה במעמד נשיא המדינה, רובי ריבלין, מנהיגים פוליטיים ודמויות מפתח בתחומי התרבות, הכלכלה, האקדמיה והמשפט והיא לוותה בקמפיין נרחב. ארגון הוועידה הזאת על ידי "ידיעות אחרונות" משקף מגמה שניכרת בשנים האחרונות, שבמסגרתה מנסים כלי תקשורת להרחיב את זירת השפעתם הציבורית מעבר לתפקיד המסורתי שלהם לספק מידע ופרשנות, בין היתר באמצעות כינוס ועידות פומביות גדולות. כך, למשל, אירגן "הארץ" את "ועידת ישראל לשלום", ו"גלובס" אירגן את "ועידת ישראל לעסקים".

במאמר הזה נבחנים דפוסי הסיקור של תופעת ה-BDS ב"ידיעות אחרונות" וכן משמעויותיהם האפשריות של הדפוסים האלה. לבחירה ב"ידיעות אחרונות" היו שלוש סיבות מרכזיות: ראשית, כאמור, העיתון חרט על דגלו את הובלת המערכה נגד תופעת ה-BDS. שנית, היקף הסיקור של התופעה בעיתון הזה היה באופן משמעותי רחב יותר בהשוואה לכלי התקשורת האחרים.¹ שלישית, מדובר באחד העיתונים הנפוצים ביותר בישראל.²

במחקר נכללו כל הפרסומים ב"ידיעות אחרונות" שעסקו ב-BDS הן בממד האינפורמטיבי והן בממד הפובליציסטי-פרשני (ידיעות חדשותיות, כתבות, מאמרי פרשנות ומאמרי דעה).³ בעמודי החדשות, במוסף היומי ("24 שעות") ובמוסף לשבת. נבדקו כל העיתונים, מדי יום ביומו, במהלך השנה שקדמה לכינוס הוועידה, דהיינו החל ממרס 2015 וכלה בסוף מרס 2016. בסך הכול נמצאו ב"ידיעות אחרונות" בתקופת המחקר כ-200 פרסומים. בעזרת ניתוח תוכן איכותני וכמותי בדקנו עד כמה תופעת ה-BDS נכללה בסדר היום של "ידיעות אחרונות" באותה השנה, אילו תת-נושאים עמדו על סדר היום במסגרת סיקור התופעה ומה הייתה תפיסת העולם שעמדה מאחורי הסיקור.

סיקור ה-BDS ב"ידיעות אחרונות" בשנים 2015-2016: שתי נקודות ציון

מאמצי ה-BDS להביא להחרמתה של ישראל כמעט שלא היו על סדר היום התקשורתי בישראל לפני יוני 2015 (למעט סיקור רנדומלי ב"הארץ"). זאת אף שחוקרים, ארגונים וקהילות יהודיות בתפוצות הצביעו במשך תקופה ארוכה על התופעה והתריעו מפני הסכנות הטמונות בה.

מהמחקר עולה כי במהלך השנה שקדמה לכינוס הוועידה במרס 2016 עסק "ידיעות אחרונות" בהרחבה ב-BDS רק בשני פרקי זמן ברורים ותחומים: ביוני 2015 ובפברואר-מרס 2016.

1. 1 ביוני 2015

ב-1 ביוני 2015 פתח "ידיעות אחרונות" בקמפיין להעלאת המודעות לתופעת ה-BDS. במהלך אותו החודש היו בעיתון כ-80 פרסומים שעסקו בסוגיה. לשם השוואה, בחודשים מרס, אפריל ומאי 2015 הופיעו בעיתון הזה בממוצע רק שני פרסומים בחודש שעסקו ב-BDS. הקמפיין התחיל סביב מהלך שיזמה הרשות הפלסטינית להשעיית ישראל מהפדרציה הבינלאומית לכדורגל (פיפ"א). הסיקור האינטנסיבי ב"ידיעות אחרונות" ביוני 2015 כלל פרסומים מסוגים שונים (ידיעות חדשותיות, מאמרים, כתבות) שאותם כתבו עיתונאים רבים. רוב הפרסומים זכו לבולטות רבה: הם הופיעו בעמודים הראשונים של העיתון וקיבלו כותרות גדולות וצבעוניות. דוגמאות לכותרות הענקיות שליוו את הסיקור במהלך אותו החודש הינן: "אזעקת אמת", "מצב חרם", "חרם פיפיות", "זעקת האקדמיה", "איום על זכות הקיום", "החזית הבוערת". מהכותרות האלה עלה בבירור שמדובר בסוגיה קריטית שיש לטפל בה בדחיפות. לכל הפרסומים שעסקו בנושא צורף לוגו שכלל את המילים "נלחמים בחרם" ואיור של מגן דוד לבן על רקע שצבעו הופך בהדרגה מכחול לשחור. גם השימוש בלוגו הבלתי את החשיבות הרבה שייחס העיתון לתופעה מבין כל שאר הנושאים שבהם עסק באותם הימים.

יש לציין שהלוגו "נלחמים בחרם" צורף גם לפרסומים שהקשר שלהם ל-BDS היה רופף למדי. כך, למשל, הוא צורף לראיון עם נשיא חטיבת התחבורה של תאגיד קנדי ששאף להשתלב בהקמת הרכבת התחתית בתל-אביב. הכותרת שניתנה לראיון, שפורסם במוסף הכלכלי "ממון", הייתה "לעולם לא נצטרף לחרם על ישראל".⁴

בחודשים יולי-אוגוסט 2015 ירד הנושא בהדרגה מסדר היום התקשורתי (בממוצע כעשרה פרסומים בחודש), ואת מקומו תפסו נושאים מרכזיים אחרים ובהם הסכם הגרעין עם איראן וועדת לוקר לבדיקת תקציב הביטחון. בחודשים ספטמבר-ינואר 2016 העיתון כמעט שלא עסק בסוגיה (בממוצע בין פרסום אחד לארבעה פרסומים בחודש). בראש סדר היום התקשורתי עמדה ההסלמה בפיגועי הטרור הפלסטיניים.

2. 26 בינואר – מרס 2016

גם לנקודת הציון השנייה הייתה התחלה ברורה: ב-26 בינואר 2016 הכריז "ידיעות אחרונות" על קמפיין שמטרתו להילחם בתופעת ה-BDS – בין היתר באמצעות כינוסה של ועידה בינלאומית שתוקדש לנושא הזה. בדומה לעיסוק הקודם בסוגיה הזאת, גם הפעם לווה הסיקור בלוגו ייעודי – שונה מעט מהלוגו שליווה את הפרסומים חצי שנה קודם לכן, אבל בעל מאפיינים דומים. מספר הפרסומים שעסקו בסוגיית ה-BDS בפברואר-מרס 2016 היה זהה למספר הפרסומים שנמנו שמונה חודשים קודם לכן, ביוני 2015 (כ-80 פרסומים). הפרסומים הופיעו ברובם בימים שקדמו לוועידה וביום-יומיים שאחריה. ערב הוועידה הקדיש העיתון לתופעת ה-BDS גיליון שלם של מוסף השבת, וכן הוא הוציא גיליון מיוחד ביום הוועידה (בשני הימים האלה לבדם היו בעיתון כ-40 פרסומים שהוקדשו ל-BDS).

להבדיל מנקודת הציון הראשונה בה העיתון עסק באינטנסיביות בסוגיה והבליט אותה, בנקודת הציון השנייה הסיקור לא הובלט באופן מיוחד. עיקר הסיקור התבצע במאמרי דעה בעמודים פנימיים לצד מעט ידיעות חדשותיות קצרות ואינפורמטיביות ומעט כתבות. את רוב מאמרי הדעה כתב עיתונאי אחד בלבד, בן דרור ימיני, שעסק בסוגיית החרם באופן עקבי הן במאמרי פרשנות שנלווים לידיעות חדשותיות, הן במאמרי דעה יומיים והן בטורו הקבוע במוסף לשבת.

יש להזכיר כי נקודת הציון השנייה התקיימה בעיצומה של תקופה של פיגועי טרור שתפסו, בחלק נכבד מהתקופה, את הכותרות הראשיות. דווקא משום כך בולט עוד יותר הרצון של העיתון לייחד מקום לתופעת ה-BDS. יתר על כן, בניגוד לפרשת פיפ"א, שסביבה עלתה הסוגיה על סדר היום ביוני 2015, הרי בפברואר-מרס 2016 לא נמצא אירוע מכונן כלשהו שהביא להעלאת הסוגיה לסדר היום בישראל בשנית. ככלל, לא מצאנו קשר בין יוזמות שקידמו תומכי ה-BDS בזירות שונות בעולם לבין כמות הפרסומים בעיתון ולבולטות שלהם (כך, למשל, לא סוקרו יוזמות של מספר אגודות מקצועיות ושל כמה חברי סגל באוניברסיטאות שונות בעולם לתמוך בחרם על ישראל).

מיסגור תקשורתי: תופעת ה-BDS והסכסוך הישראלי-פלסטיני

בכותרת של הקריאה ל-BDS – אשר פורסמה ב-2005 על ידי כ-170 ארגוני חברה אזרחית פרו-פלסטינים נכתב שאלה מקדמים חרם, משיכת השקעות ועיצומים על ישראל עד שתציית לחוק הבינלאומי ולעקרונות אוניברסאליים בנושא זכויות אדם. באותה הקריאה נוסחו שלוש המטרות שמבקשים הארגונים הפרו-פלסטיניים לקדם באמצעות החרם על ישראל: ראשית, סיום הכיבוש הישראלי של כל האדמות הערביות הכבושות ופירוק החומה (המכונה בישראל גדר ההפרדה או גדר הביטחון). בניסוח היעד הזה קיים חוסר בהירות מובנה ואסטרטגי בנוגע לגבולות הלגיטימיים של ישראל

לדעתם של מקדמי החרם. היעד השני הוא השגת שוויון זכויות מלא לאזרחי ישראל הערבים-פלסטינים. באמצעות הסעיף הזה ביקשו מקדמי החרם להטמיע את הרעיון שאזרחי ישראל הערבים אינם שווים בפני החוק לאזרחי המדינה היהודים. היעד השלישי הוא "זכות השיבה" – מתן אפשרות לפליטים הפלסטינים לחזור לבתיהם ולאדמותיהם בתוך גבולות הקו הירוק.⁵

בישראל רווחים שני נרטיבים שונים ומנוגדים בנוגע לפעילות של תנועת ה-BDS. מצד אחד, לפי הנרטיב שמאפיין לרוב את השמאל הפוליטי-מדיני, גם אם פעילותה של תנועת ה-BDS כוללת סממנים אנטישמיים שלא ניתן להתעלם מהם, הרי שהיא שואבת את הלגיטימציה להמשך פעילותה מההתנגדות הבינלאומית הרווחת להמשך הכיבוש הישראלי של השטחים הפלסטיניים שנכבשו במלחמת ששת הימים. על פי הגישה הזאת, הסכסוך הישראלי-פלסטיני המתמשך ומדיניות ישראל בשטחי הגדה המערבית ועזה מקנים למצדדי החרם כלים אפקטיביים לצבור תאוצה ולהגדיל את כוחם וזאת בשל התמיכה הבינלאומית בהקמת מדינה עצמאית לעם הפלסטיני. מהצד האחר קיים הנרטיב שלרוב מאפיין את הימין הפוליטי-מדיני ולפיו מדובר אך ורק באנטישמיות חדשה המוסווית כאנטי-ציונות, ושאינה תלויה בדבר מלבד שנאה טהורה כלפי יהודים – שנאה שנמשכת מאז ימי אברהם אבינו, בבחינת "כל דור קמים עלינו לכלותנו".

מניתוח של תוכני הסיקור התקשורתי עולה כי התפיסה ב"ידיעות אחרונות" מתאימה יותר לנרטיב של הימין: לפי הפרסומים בעיתון הנוגעים ל-BDS אין כמעט שום קשר בין הניסיונות לקדם חרם על ישראל לבין הסכסוך הישראלי-פלסטיני. בפרסומים האלה כמעט שלא ניתן למצוא ביקורת על המדיניות של ישראל בנוגע לסכסוך ועל חלקה בכך שאין אופק מדיני לסיומו. הרושם הזה בולט במיוחד לאור העובדה שבעת כינוסה של הוועידה שיום העיתון נגד ה-BDS היה גל של טרור פלסטיני ("אינתיפאדת הבודדים") שנבע, כך מעריכים, גם בשל ההתנגדות הפלסטינית לקיפאון המדיני המתמשך ולהיעדרו של אופק מדיני כלשהו. לעומת זאת, הנרטיבים הבולטים והחוזרים על עצמם בהסברת התופעה בעיתון היו: "אנטישמיות", "עם לבדד ישכון" ו"כל העולם נגדנו". במילים אחרות: החרם על ישראל נובע אך ורק משנאת יהודים ומאנטישמיות לשמה. דפוס מיסגור זה התאפיין בשלוש דרכים:

1. בניסוח הכותרות של הידיעות החדשותיות ושל מאמרי הדעה ובתכנים של מאמרי הדעה. כך, למשל, הכותרת הראשית בידיעה החדשותית על פרשת "סודה סטרים"⁶ הייתה "לבד, מול המחרמים".⁷ למאמרים ניתנו כותרות כמו "שנאת יהודים",⁸ ו"איום על זכות הקיום".⁹ בתוכני המאמרים הועברו מסרים כמו "האנטישמיות החדשה היא פועל יוצא של תעמולת זוועה נגד ישראל"¹⁰ ו"האנטישמיות בצמיחה... זה לא בגלל מה שישאל עושה. זה בגלל השקרים נגד ישראל".¹¹

2. במסגרת דפוס הסיקור הזה הוגדרו הנפשות הפועלות בסוגיית ה-BDS באופן דיכוטומי: "אויבות" (של ישראל) או "אוהבות" (את ישראל). ה"אוהבות" הובלטו בכותרות כמו: "חיזוק מהוליווד: רוזאן בכנס נגד החרם"¹² או: "סנטנה לא מתרגש מה-BDS"¹³. לעומת זאת, אישים שמתחו ביקורת על מדיניות ישראל, כמו עמוס עוז, אלון ליאל או ארגון "שוברים שתיקה", הוגדרו "אויבי העם". כך, למשל, נכתב על "שוברים שתיקה": "כאשר הם משתפים פעולה עם ה-BDS, וכאשר הם זוכים למימון מגופים התומכים ב-BDS... הם שותפים לטיפוח השנאה"¹⁴.

3. בעיתון הודגש כי איום ה-BDS מביא לאיחוד של העם היהודי ושל מנהיגיו. הטענה הזאת באה לידי ביטוי, בין היתר, בכותרת "מאוחדים נגד החרם". בכותרת המשנה נכתב כי בכירי המערכת הפוליטית שהשתתפו בוועידה והציעו פתרונות אומנם "לא מסכימים תמיד על הדרך, אבל כולם שותפים למטרה"¹⁵. כותרת נוספת הבליטה דברים שאמר נשיא הקונגרס היהודי העולמי, רון לאודר: "ה-BDS דווקא עוזרים לנו. הם הצליחו לאחד את כל העם היהודי בהגנה על ישראל"¹⁶. דפוסי הסיקור האלה – כך מתברר – תואמים את השקפתו של רוב הציבור הישראלי. מסקרי דעת קהל עולה ש-63% מהציבור היהודי-ישראלי מעריכים ש"העולם כולו נגדנו"¹⁷ ו-76% סבורים שהאנטישמיות נפוצה בעולם ואף הולכת ומחריפה.¹⁸

לצד המסגור הדומיננטי, הרי לאורך התקופה כולה פורסמו מאמרים ספורים בלבד (מתוך כ-200 פרסומים) שבהם הובלט הנרטיב שהוגדר לעיל כמאפיין את השמאל הפוליטי-מדיני. באותם המאמרים המעטים נטען כי "כדי לנהל דיון אמיתי בכל מה שקשור בתנועת החרם יש להסיר את מסך העשן הסמיך והרעיל שפיזר השלטון... וגרם לעירוב מושגים... עד כדי כך שקשה להבין מי משונאינו דוגל במה"¹⁹ וכי: "נוח לחשוב שכל הביקורת על ישראל נובעת ממניעים אנטישמיים, משום שזה משחרר אותנו מהצורך להתמודד עם מעשינו ועם מחדלינו"²⁰. עוד נכתב כי "הבעיה האמיתית במלחמה בחרם אינה בשיווק אלא במוצר"²¹ וכן ש"ישראל עדיין לא הצליחה להמציא את הגלולה שתגרום לאירופים לבלוע את המדיניות שלה בשטחים"²².

תת-נושאים בסיקור של תופעת ה-BDS

בשתי נקודות הזמן שבהן נבדק הסיקור של תופעת ה-BDS ב"ידיעות אחרונות" – ביוני 2015 ובפברואר-מרס 2016 – התמקדו כתבי העיתון בשלושה מישורים: הכלכלי, האקדמי והתרבותי.

במישור הכלכלי סיקר העיתון בהרחבה את הצהרתו של מנכ"ל חברת אורנג' העולמית שאילו היה הדבר באפשרותו, היה מוציא את עסקי החברה מישראל (הוא חזר בו מהצהרה הזאת זמן קצר מאוד לאחר מכן). כמו כן סיקר העיתון את פרשות

"סודה סטרים" ו"אהבה" – שתי חברות שנאלצו להעביר את מפעליהן לתחומי הקו הירוק בעקבות איומים בחרם.

במישור האקדמי דיווח העיתון על קבוצות סטודנטים במאות קמפוסים בארצות-הברית שפועלים לקידום החרם על ישראל, על מספר אירועים אנטישמיים בקמפוסים אמריקאיים, על הצבעתה של התאחדות הסטודנטים הלאומית הבריטית בעד חרם על ישראל, על אקדמאים איטלקים שחתמו על עצומה הקוראת להשעות הסכמים אקדמיים עם כל האוניברסיטאות בישראל ועל יוזמות של סטודנטים פרו-ישראלים בקמפוסים בבריטניה להילחם בשבוע האפרטהייד העולמי.

במישור התרבותי סיקר העיתון בהרחבה (ביוני 2015) את פרשת פיפ"א ואת פרשת הלובר בפריז (המוזיאון לא אישר סיור לקבוצה ישראלית, אך אישר בקשה זהה של קבוצה פיקטיבית מאבו דאבי). בפברואר-מרס 2016 עסק העיתון בהופעות של אמנים בינלאומיים שמתכננים להגיע לארץ "למרות מאמצי ה-BDS".

לנושאים האלה גם הוקדשו מושבים מיוחדים במהלך הוועידה שנערכה במרס 2016. הכותרות שניתנו לאותם המושבים בהתאמה היו: "המחיר הכלכלי של החרם", "הפקולטה למדעי השנאה" ו"מורידים את החרם מהבמה".

מהסיקור ב"ידיעות אחרונות" נעדר כמעט כליל המאמץ של המחנה הפרו-ישראלי להביא לחקיקה שתאסור על פעילות ה-BDS – מאמץ שזוכה לעיתים להישגים נאים. במהלך תקופת המחקר הושגה הצלחה משמעותית בתחום הזה בבריטניה, אך הידיעה היחידה שאותה הצלחנו למצוא בסוגיה הזאת עסקה בפעילות פרו-ישראלית שהתקיימה בספרד.

סיכום

ניכר שב-2015 חל שינוי ביחסו של הממסד הישראלי ל-BDS. זאת בעיקר לנוכח העובדה שלמרות קיומה ארוך השנים של התופעה, רק בשנה זו הוגדלו באופן משמעותי המשאבים הממשלתיים לטיפול בה. אי לכך, סביר להניח כי לעיתון "ידיעות אחרונות" היה חלק בהפעלת לחץ על הרמה המוסדית לייעל את אופן ההתמודדות הממסדית נגד התופעה. השפעה זו רלוונטית בעיקר לנקודת הציון הראשונה (יוני 2015), בה הסיקור התקשורתי האינטנסיבי מילא תפקיד חשוב בזיהוי התופעה ובהבלטתה, ובכך תרם לדיון מדיני וציבורי נדרש אודותיה.

לדיון שהתעורר בעקבות הסיקור התקשורתי הנרחב בשתי נקודות הזמן יש יתרונות וחסרונות. יתרון בולט הוא הבאת המידע על התופעה, שכן כך נחשף אליה חלק ניכר מהציבור הישראלי שאינו צורך תקשורת זרה ואינו נמצא בקשר עם יהדות התפוצות. סקרי דעת קהל מצביעים על כך שהציבור הישראלי רואה ב-BDS איום שולי בהשוואה לאיומים אחרים.²³ לפיכך, ללא הסיקור התקשורתי האינטנסיבי היו חלקים ניכרים

מהציבור הישראלי נותרים ללא שמץ של מושג על התופעה ועל התפתחויותיה. חיסרון בולט – שכדאי להפחיתו ככל האפשר – הוא כי ייתכן שסיקור רחב היקף של התופעה זורע פחד בקרב הציבור ולא תמיד משקף את המצב לאשורו. אחת הטקטיקות של תומכי ה-BDS היא לנכס לעצמם התפתחויות שלא קשורות ישירות לפעילותם, למשל, את ההחלטה של נציבות האיחוד האירופי לסמן תוצרת ישראלית מהשטחים. טקטיקה נוספת שהם נוקטים היא הצגת מספרי שווא מנופחים בנוגע לתמיכה שלהם זוכים. ה"ניצחונות" האלה מקבלים משנה תוקף וחשיבות יתרה כשהם מובלטים בעיתונות הישראלית.

האיזון בין התמודדות פומבית לבין התמודדות סמויה של ישראל עם הקמפיין להחרימה מתכתב גם עם הוועידה שעיתון "ידיעות אחרונות" אירגן תחת הכותרת "נלחמים בחרם" בנקודת הציון השנייה. בניגוד לוועידה בסוגיית השלום הישראלי-פלסטיני, שבלטה ביכולתה לשרת את האינטרסים של ישראל בזירה הדיפלומטית הבינלאומית, ועידה המתמקדת בתופעת ה-BDS עלולה לתרום לרעש שתומכי החרם מבקשים לייצר בנושא. גם אם במרס 2016 היה יתרון בכינוס ועידה כזאת כדי לגייס תמיכה ומשאבים, ליצור קשרים בין גורמים שונים העוסקים בתופעה וכן כדי לקדם רעיונות מעשיים למאבק בתופעה – לא מומלץ להפוך ועידה פומבית שכזאת לוועידת הדגל השנתית של העיתון.

לבסוף, מסגור תופעת ה-BDS ב"ידיעות אחרונות" כתופעה שיכולת השרידות וגיוס התמיכה בה אינם קשורים לקיפאון המדיני ולמדיניות הישראלית בנושא הסכסוך הישראלי-פלסטיני, מותירה לעוסקים במלאכת צמצום התופעה ומזעור נזקיה ארגז כלים מדולל. אף שאין עוררין על כך שתופעת ה-BDS נובעת בחלקה ממניעים אנטישמיים, הרי הגישה שלפיה היא נובעת אך ורק מהמקור הזה מתעלמת מהמציאות המורכבת וכך מחלישה את תרומת העיתון למאבק באתגר.

הערות

1. הממצא הזה נובע ממחקר מדגמי מוקדם שבו נבדקו מספר הפרסומים בנושא ה-BDS בעיתונים "הארץ" ו"ישראל היום".
2. תפוצת העיתונים ביום ח'ל – נכון לסקר TGI של יולי 2015 – היא כדלקמן: "ידיעות אחרונות" – 35.2%, "ישראל היום" – 40.8%. בסוף השבוע: "ידיעות אחרונות" – 36.9%, "ישראל היום" – 38.2%. לי-אור אברבך, "סקר TGI: ישראל היום' העיתון הנקרא בישראל, 'ידיעות' נחלש", **גלובס**, 22 ביולי 2015, <http://goo.gl/kabKaE>.
3. נבדקו כל הפרסומים שבהם נמצא אזכור כלשהו של התופעה מהחטיבות הבאות: עמודי החדשות (בדרך כלל המעטפת החיצונית של העיתון היומי. בעמודים האלה מתפרסמים הדיווחים העדכניים וכן פרשנויות), המוסף היומי "24 שעות" (שבו מתפרסמים כתבות ודיווחים שמאחורי החדשות וכן מדורים שונים שאינם עוסקים בהכרח באקטואליה) ומוסף השבת (שמתפרסם בסוף השבוע ומחליף את המוסף היומי. הוא כולל בעיקר כתבות, ראיונות ופרשנויות לסיכום השבוע שחלף). נבדקו שני סוגי הפרסומים המרכזיים שבעיתון: ידיעות חדשותיות, שהן לרוב תמציתיות, וכתבות,

- שלרוב משלבות מידע ופרשנות והן בעלות היקף רחב יותר. ראו: יחיאל לימור ורפי מן, **עיתונאות: איסוף מידע, כתיבה ועריכה**, האוניברסיטה הפתוחה, תל-אביב, 1997.
4. עופר פטרסבורג, "לעולם לא נצטרף לחרם על ישראל", **ידיעות אחרונות**, מוסף ממון, 1 ביולי, 2015, עמ' 5.
 5. <http://goo.gl/NCvuRb>.
 6. תנועת ה-BDS ניהלה מסע תעמולה אינטנסיבי נגד מפעל סודה סטרים שהוקם במישור אדומים. בסופו של דבר נכנעה הנהלתו ללחץ הכבד והעתיקה אותו ללהבים שבתוך הקו הירוק – מהלך שהביא לפיטוריהם של עשרות עובדים פלסטינים.
 7. דניאל בירנבאום, "לבד מול המחרימים – המאבק ב-BDS", **ידיעות אחרונות**, 11 בפברואר 2016, עמ' 1.
 8. חנוך דאום, "שנאת יהודים", **ידיעות אחרונות**, 5 ביוני 2016, עמ' 1.
 9. בן דרור ימיני, "איום על זכות הקיום", **ידיעות אחרונות**, 1 ביוני 2015, עמ' 1.
 10. בן דרור ימיני, "זה חמאס. לא ישראל", **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת, 26 בפברואר 2016, עמ' 11.
 11. בן דרור ימיני, "אגדת האפרטהייד", **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת, 29 בינואר 2016, עמ' 9.
 12. איתמר אייכנר, "חיזוק מהוליווד: רוזאן בכנס נגד החרם", **ידיעות אחרונות**, 6 בפברואר 2016, עמ' 6.
 13. דניאל בטיני, "סנטנה לא מתרגש מה-BDS", **ידיעות אחרונות**, 22 במרס 2016, עמ' 23.
 14. בן דרור ימיני, "זה חמאס. לא ישראל", **שם**.
 15. איתמר אייכנר, "מאוחדים נגד החרם", **ידיעות אחרונות**, 29 במרס 2016, עמ' 6.
 16. ציפי שמילוביץ, "ה-BDS דווקא עוזרים לנו. הם הצליחו לאחד את כל העם היהודי בהגנה על ישראל", **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת, 25 במרס 2016, עמ' 10.
 17. מדד השלום, המכון הישראלי לדמוקרטיה, אוגוסט 2014, <http://goo.gl/RMn8vg>.
 18. סקר מכון פיי, <http://goo.gl/vveWWc>.
 19. סימה קדמון, "מרבית בשמחה לאיד", **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת, 25 במרס 2016, עמ' 4-5.
 20. נחום ברנע, "חרם פיפיות", **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת, 5 ביוני 2016, עמ' 1-2.
 21. רונן ברגמן, "שישה שקרים שסיפרו לי על החרם", **ידיעות אחרונות**, 9 ביוני 2015, עמ' 29.
 22. יניב חלילי, "החרם נאסר, לא נעצר", **ידיעות אחרונות**, 23 בפברואר 2016, עמ' 32.
 23. כ-12% רואים ב-BDS איום חיצוני שעומד כיום בפני ישראל. ראו: הסקר השנתי של המכון למחקרי ביטחון לאומי 2015-2016, <http://goo.gl/uNgbx9>.